

Nizami Gəncəvinin “İskəndərnamə” poeması Azərbaycan nağılları kontekstində

Xanım Mirzəyeva

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
AMEA Folklor İnstitutu. Azərbaycan
E-mail: xanim102@mail.ru

Annotasiya: Nizami Gəncəvi (1141-1209) “İskəndərnamə” poemasını yazarkən yaratdığı obrazı bütün cəhətləri ilə canlandırmaq üçün həm yazılı mənbələrdən, həm də xalq ədəbiyyatından geniş şəkildə bəhrələnmişdir. Şairin istifadə etdiyi xalq ədəbiyyatı nümunələri içərisində nağıllar xüsusi yer tutur. Qeyd edilir ki, 1941-ci ildə nəşr edilmiş “Nizami əsərlərinin el variantları” (Toplayanları: H.Əlizadə, M.Təhmasib) kitabında 32 nağıl vardır ki, onlardan 24-ü İskəndərlə bağlıdır. Xüsusi olaraq o da vurğulanır ki, həmin nağılların əksəriyyəti Nizaminin “İskəndərnamə” poemasının təsiri ilə sonradan yaradılmışdır. Məqalədə Azərbaycan nağılları içərisində yer alan üç süjet ilə (“İskəndərin buynuzu”, “İskəndər o dünyada”, “Torpaq hərisi”) “İskəndərnamə” poemasındakı uyğun fəsillər arasında qarşılaşdırma aparılır, onlar əsasında baş qəhrəmanın bədii obrazının hərtərəfli yaradıldığı göstərilir. Qeyd edilir ki, Nizami bu nağıllar vasitəsilə poemada özünün nəsihətamiz fikirlərini daha inandırıcı və təsirli şəkildə verməyə nail olmuşdur.

Açar sözlər: Nizami Gəncəvi, “İskəndərnamə”, poema, tale, motiv

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 12.10.2021; qəbul edilib – 28.10.2021

Nizami Ganjavi’s poem “Iskendername” in the context of Azerbaijani fairytales

Khanim Mirzayeva

Doctor of Philosophy in Philology
Institute of Folklore of ANAS. Azerbaijan.
E-mail: xanim102@mail.ru

Abstract. Nizami Ganjavi (1141-1209) benefited from both written sources and folk literature to revive all the features of the image he created while writing the poem “Iskendername”. The fairy tales occupy a special place among the samples of folk literature used by the poet. It is noted that in the book “Folk variants of Nizami’s works” (collected by H.Alizade, M.Tahmasib) there is 32 fairy tales and 24 of them are about Alexander. It is particularly emphasized that most of these tales were later created under the influence of Nizami Ganjavi’s poem “Iskendername”. In the article it is compared three plots of Azerbaijani fairytales (“Horn of Alexander”, “Alexander in that world”, “Greedy for the Land”) with relevant chapters of “Iskendername” poem and it is noted that on the based on them the artistic image of main character was created comprehensively. It is noted that Nizami Ganjavi in the poem managed to convey his admonishing thoughts more convincingly and effectively by way of these fairytales.

Keywords: Nizami Ganjavi, “Iskandarnamə”, poem, fate, motive

Article history: received – 12.10.2021; accepted – 28.10.2021

Giriş / Introduction

Dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin (1141-1209) dünya miqyasında tanınmasında özünün “Pənc gənc” (“Beş xəzinə”), katiblərin isə “Xəmsə” adlandırdığı beş müstəqil poemadan ibarət hikmət çələnginin rolu danılmazdır. Şairin yaratdığı bu beş xəzinə özünün mövzu əhatəsinə, dərin məzmun və ideya tutumuna, zəngin obrazlar aləminə görə təkrar olunmaz sənət incisi kimi daim sevilmiş, heç bir sərhəd tanımayaraq dünyanı fəth etmişdir. Yaradıcılığında bəşəri mövzulara üstünlük verən şair mənsub olduğu xalqın zəngin söz xəzinəsinə dərinlikdən bələd olmuş, ondan müxtəlif məqamlarda, məqsəduyğun şəkildə bəhrələnmişdir. Nizami elə sənətkarlardandır ki, o, bir çox mövzuları xalqdan alıb, onları yaradıcılıq süzgəcindən keçirərək yenidən xalqa qaytarmağı bacarır. Şairin bu sahədəki bacarığı “Xəmsə”yə daxil olan bütün poemalarda rəngarəng formalarda, təkrarsız və orijinal bir biçimdə özünü göstərir. Təsadüfi deyil ki, Nizami Gəncəvi irsinin şifahi xalq ədəbiyyatı ilə bağlılığı bir sıra araşdırmaların tədqiqat obyektinə çevrilmiş, bu sahədə dəyərli fikirlər söylənilmişdir [1, s.57-62; 2, s.156-187; 9, s.107-125].

Nizami Gəncəvinin bəhrələndiyi şifahi xalq ədəbiyyatı janrları içərisində Azərbaycan nağıllarının xüsusi yeri vardır. Araşdırıcıların da qeyd etdiyi kimi, Azərbaycan nağılları ilə Nizaminin əsərlərindəki bir çox motivlər olduqca yaxından səsleşir. AMEA-nın müxbir üzvü, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor Azadə Rüstəmov “Nizami Gəncəvi (Həyatı və sənəti)” kitabında bu məsələyə toxunaraq yazır: “Azərbaycan nağılları içərisində yüzlərlə Nizami motivlərinə təsadüf olunur. Toplanma tarixi yeni olduğundan bu nağılların Nizami şeirinin təsiri ilə yaradıldığı ehtimal edilir. Lakin, şübhəsiz, onların kökü Nizami dövrünə, bəziləri isə hələ Nizamidən çox-çox qa-baqlara gedib çıxır” [2, s.181].

Nizami Gəncəvinin xalq nağıllarından bəhrələnməsi, əsərlərində onlardan çeşidli formalarda istifadəsi şairin mövzuya və problemə yaradıcı yanaşması ilə bərabər, müxtəlif bədii istək və məqsədlərə də xidmət edirdi.

Əsas hissə / Main Part

Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, Nizaminin Azərbaycan xalq nağıllarından yaradıcı şəkildə bəhrələnməsi və öz qəhrəmanının bədii obrazının bütün yönləri ilə canlandırılması baxımından “Xəmsə”yə daxil olan sonuncu – “İskəndərnamə” poeması xüsusilə seçilir. Şair öz qəhrəmanını geniş planda verərkən onunla bağlı olan bütün detalları əsərinə daxil etmək üçün şifahi xalq ədəbiyyatına daha çox müraciət etmiş, onun hərtərəfli bədii obrazını yaratmağa nail olmuşdur. Onu da qeyd edək ki, elə nağılların özündən gələn motivlər də poemada üstünlük təşkil edir. Təsadüfi deyil ki, 1941-ci ildə çap olunmuş “Nizami əsərlərinin el variantları” (Toplayanları: H.Əlizadə, M.Təhmasib) kitabında 34 adda nümunə vardır ki, onların ikisi dastan (“Leyli və Məcnun”, “Fərhad və Şirin”), 32-si isə nağıldır [8]. Həmin nağıllardan 24-ü isə bilavasitə Nizaminin “İskəndərnamə” poemasının baş qəhrəmanı İskəndərlə bağlıdır. Eləcə də filologiya üzrə fəlsəfə doktoru İlkin Rüstəmzadə tərəfindən hazırlanmış “Azərbaycan nağıllarının süjet göstəricisi” kitabına əsasən deyə bilərik ki, Azərbaycan nağıllarının süjet göstəriciləri içərisində İskəndərlə bağlı çoxlu sayda nağıl süjeti vardır [10]. Onların Nizaminin “İskəndərnamə” poemasından əvvəl, yoxsa onun təsiri ilə sonradan yaranmasını dəqiqliyi ilə demək mümkün deyil. Qənaətimizə görə, “Nizami əsərlərinin el variantları” kitabında “İskəndərnamə” poeması ilə bağlı 24 nağılın əksəriyyəti Nizaminin əsərinin təsiri ilə sonradan yaranmışdır.

Bu məqalədə isə konkret olaraq üç süjet – “İskəndərin buynuzu”, “İskəndər o dünyada” və “Torpaq hərisi” haqqında bəhs ediləcəkdir. “İskəndərin buynuzu” adlanan süjet belədir: “İskəndərin başını qırخان dəllək bu sirri heç kimə açmamalıdır. Sirri quyuya danışır, oradan çıxan qamış onu yayır” [10, s.200]. Bu süjetlə bağlı Azərbaycan folklorunda 10-dan artıq nağıl qeydə alınmışdır. Azərbaycan nağıllarındakı bu süjet Nizami Gəncəvinin “İskəndərnamə” poemasının “İqbalnamə” hissəsindəki “İskəndərin onun başını qırخان qulam ilə əhvalatı” [7, s.450-454] fəslə ilə çox yaxından səsleşir. Nizami bu hissədə İskəndərin adı ilə bağlı bütün məqamları təqdim edir. Mə-

lumdur ki, İskəndər həm də peyğəmbər – “Zülqərneyn” kimi tanınmışdır. Nizami Gəncəvi “İskəndərnamə” poemasında İskəndəri həm fəth, həm də peyğəmbər kimi qələmə almışdır. Hətta Qurani-Kərimdə adları çəkilən 28 peyğəmbər içərisində Zülqərneynin adı da vardır. (Ancaq Qurani-Kərimdə adları keçən Zülqərneyn, Loğman və Üzeyir peyğəmbər kimi qəbul etməyən müəlliflər də vardır.) Təsadüfi deyil ki, professor Aida xanım Qasımova bu barədə yazır: “Zul-Qarneynin kimliyi həmişə müfəssirlər arasında mübahisələr doğurmuş, farslar onun İran hökmdarı Kir olduğunu bildirmiş, rəy çoxluğu isə Quranda anılan Zul-Qarneynin Makedoniyalı İskəndər olduğunu iddia etmişlər. Lakin elm aləmində Zul-Qarneynin qədim Yəmən padşahı olduğunu bildirenlər də vardır” [6, s.201].

Nizami “İskəndərnamə” poemasında Zülqərneyn adını əvvəlcə belə mənalandırır:

*Onun adı ona görə iki qərn sahibi idi ki,
Məğribdə və Məşriqdə istədiyinə nail olmuşdu. [7, s.451]*

Məlumdur ki, ərəb dilində “qərn” sözü Şərq və Qərb mənasında da işlənir. İskəndərə Şərqi də, Qərbi də fəth etdiyi üçün “Zülqərneyn” (“İki qərn sahibi”) ləqəbini vermişlər [4, s.231]. Nizami bundan sonra başqa bir fikir irəli sürür:

*Başqa bir sözə [rəvayətə] görə, onun zəngin hazırlığı varmış,
Arxasında iki hörüklü saçı varmış. [7, s.451]*

“Qərn” sözünün saç mənası da vardır. Guya İskəndərin iki hörük saçı olduğu üçün ona “Zülqərneyn” (“İki hörüklü”) deyirmişlər [4, s.232].

Şair daha sonra yazır:

*Başqa bir fikrə görə, o yatarkən yuxuda
Günəşdən fələyin iki qərnini [məşriq və məğribini] aldığı görmüş. [7, s.451]*

Nizami “Zülqərneyn” sözü ilə bağlı son olaraq belə bir fikir yazır:

Bir başqa alimin dediyinə görə,

O, iki qərn ömür sürmüşdür [bir qərn 30 ilə bərabərdir]. [7, s.451]

Nizami daha sonra filosof Əbu Məşərin “Üluf” adlı əsərindən çıxış edərək yazır ki, “İskəndər öləndən sonra yunanlar onun surətini çəkmişlər. Həmin surətin sağ və solunda iki mələk şəkli də verilmişdir. Surətin üstündə iki buynuz şəkli olmuşdur. Guya İskəndər Allah tərəfindən yaradılıb yerə göndərilmiş, bu mələklər də onun sağ-solunda qarovulçusudurlar. Sonra həmin şəkil ərəblərin əlinə keçmiş, onlar buynuzlu mələyi İskəndər bilib, ona “Zülqərneyn” (“İkibuynuzlu”) adını vermişlər. İskəndər sikkəsi üzərində buynuzlu büt şəklinin həkk edildiyi də məlumdur” [4, s. 232].

Nizami başqa bir bilicinin dilindən isə belə deyir:

*[İskəndərin] iki qulağı əndazədən artıq uzunmuş.
Başına tac qoyarkən o, bir qulağına
Dürlə haşiyələnmiş qın taxarmış.
Başqa qulağı üçün xəzinədən var imiş.
Onu xəzinə kimi adamlardan gizli saxlayarmış. [7, s.452]*

Göründüyü kimi, Nizami son olaraq öz qəhrəmanı ilə bağlı olan rəvayətlər içərisində buynuzları deyil, daha inandırıcı görünən uzun qulaqları əsas götürmüş və əsərinə bununla bağlı əhvalatı daxil etmişdir. Nizami İskəndərin başqıraxanla bağlı verdiyi əhvalata belə yekun vurur:

*Agah olmuş ki, yer üzündə
Heç kəsin sirri gizli qala bilməz.
O, yaradarı xoşluqla yad etmiş,
Özü azad olmuş və [dəlləyi də] qılınıcdan azad etmişdir. [7, s.454]*

Lakin sonradan İskəndərin uzun qulaqları xalq arasında qoşa buynuzla əvəz edilmişdir. Nədənə xalq arasında İskəndərin buynuzu ilə bağlı olan əhvalata geniş yer verilmiş, bu da çoxsaylı nağılların əsas süjetinə çevrilmişdir. Bizcə, burada xalqın özündə buynuzla xüsusi marağın olması əsas rol oynamış və nəticədə buynuz uzun qulaqları üstələyərək “İskəndərin buynuzu” və ya “Buynuzlu İskəndər” kimi nağıllar yaranmışdır. Bu məqamda professor Aida Qasımovanın aşağıdakı fikirləri də maraqlıdır: “Yəmən padşahlarının “Zül-Qarneyn” adlanması, çox güman ki, qədim Yəməndə Sabiliyin – yəni astral tanrılara ibadətə geniş yayılması, Günəşin ilahiləşdirilməsi ilə bağlıdır. Belə ki, qədim Misir mifologiyasında Günəş tanrısı sayılan Amon qoşa buynuzlu öküz şəklində təsvir olunmuşdur, yəni bu tanrının timsalında göy cisminə ibadət konkret totemlə – öküzlə birləşmişdir. Görünür, Amonun ipostasları Yəməndə də olmuş və bəzi hökmdarlar özünün fəvqəladə qüdrət sahibi olduğunu bildirmək üçün Zül-Qarneyn – Qoşabuynuzlu ləqəbini götürmüşdür” [6, s.201].

Görünür, qeyd edilənlərin İskəndərin də Zülqarneyn (Qoşabuynuzlu) kimi tanınmasında müəyyən qədər rolu olmuşdur. Fakt isə qaçılmazdır: Azərbaycan nağılları içərisində “İskəndərin buynuzu” ilə bağlı süjet çox geniş yayılmış, neçə-neçə nağılların əsas mövzusunə çevrilmişdir.

İskəndərlə bağlı ikinci süjetin (“İskəndər o dünyada”) qısa məzmunu belədir: “İskəndər dirilik suyu əldə etmək üçün zülmət dünyasına gedir, amma sudan içmək ona qismət olur” [10, s.204].

Nizaminin “İskəndərnamə” poemasının “Şərəfnamə” hissəsinin sonunda “İskəndərin dirilik suyu axtarması” və “İskəndərin Zülmətə getməsi” fəsiləri bu nağıl süjeti ilə yaxından əsləşir. Azərbaycan xalq nağıllarında İskəndərin dirilik suyu axtarması və Zülmətə getməsi ilə bağlı süjet çox geniş yayılmışdır. Həmin nağıllardakı hadisələrlə Nizaminin “İskəndərnamə” poemadakı əhvalatlar arasında çox yaxınlıq vardır. Nizami İskəndərin dirilik suyu axtarmaq həvəsinə düşməsinə şahın məclisində bir qocanın zülmətdən danışması və orada insanlara ömürlük həyat verən dirilik suyu ilə bağlı söhbətləri ilə əlaqələndirir. Poemada İskəndərin dirilik suyu ardınca Zülmətə getdiyi fəslin əsasında üç rəvayət-nağıl dayanır; onlardan biri dehqanın, digəri rumluların, başqa birisi isə ərəblərin dilindən təqdim olunur. O da maraqlı faktıdır ki, Nizaminin təqdim etdiyi hər üç rəvayət-nağıla müxtəlif variantlarda Azərbaycan əfsanə, rəvayət və nağıllarında rast gəlinir. “İskəndərin qaranlıq dünyaya getməsi” nağılında, “İskəndərin zülmətə getməsi”, “İskəndər və Xızır peyğəmbər”, “Xızır və İlyas” xalq əfsanələrində qədim yaşılıq tanrısı sayılan Xızırın iştirakını eyni şəkildə həm də “İskəndərnamə” poemasında görürük. Həmin folklor nümunələri ilə “İskəndərnamə”də olan bəzi məsələlər bir də ona görə eyniləşir ki, Xızır qabağa düşüb yol göstərən, bələdçi kimi təqdim edilir. Nizami İskəndərin Xızır ilə dirilik suyu üçün zülmət dünyasına getməsi, ancaq həmin suyun Xızır qismət olub, İskəndərə çatmamasını göstərir [7, s. 370-371]. Şair rumluların dilindən verdiyi rəvayətdə isə İlyasın Xızır ilə birlikdə dirilik suyu üçün səfərə çıxdıqlarını göstərir. Onlar rast gəldikləri bir çeşmə başında süfrə açırlar; süfrələrində quru balıq da var idi. Onlardan biri əyilib çeşmədən su içmək istəyəndə əlindəki quru balıq suya düşür; balığı götürmək üçün suya əl atanda isə balığın diri olduğunu görür. Bilir ki, bu bulaq axtarıqları dirilik suyudur. Hər iki yoldaş bu sudan içir və əbədi həyat qazanır [7, s.369-370]. Nizami ərəblərin dilindən verdiyi başqa bir rəvayətdə də İskəndərdən fərqli olaraq, dirilik suyundan içməyin Xızır ilə İlyasa qismət olduğunu göstərir [8, s.370]. İskəndərin ölümsüzlük qazanmaq üçün Zülmətə getməsi və oradan əliboş qayıtması ilə Nizami sanki dünyaya meydan oxuyan dövrünün hökmdarlarına xatırladır ki, heç kəs ölümdən qaça bilməz, ölüm haqdır. Şair bu deyilənləri həmin fəsildə Mələyin dili ilə belə ümumiləşdirir:

*“Dünyanı, – dedi, – bir başa ələ keçirdin,
Belə çiy xülyadan hələ doymamısan!” [7, s.371]*

İskəndərlə bağlı digər nağıl süjet isə “Torpaq hərisi” adlanır. Süjet belədir: “İskəndər və yaxud Şah Abbas dünyasını dəyişəndə gözləri və ya əlləri yumulmur. Abidin məsləhəti ilə onun gözlərinə (ovcuna) torpaq tökürlər, ondan sonra yumulur” [10, s.210]. Göründüyü kimi, nağıllarda eyni süjetin həm İskəndərlə, həm də Şah Abbasla bağlı olduğu müşahidə edilir. Heç şübhəsiz ki, bu, öncə İskəndərlə bağlı yaranmış, sonradan digər hökmdarlara, o cümlədən Şah Abbasa aid edilmişdir. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatında İskəndərlə bağlı nağıllarda bu süjet də geniş yayılmışdır. Nizami də öz qəhrəmanını təsvir edərkən yazır ki, İskəndər vəfat etdikdən sonra onu tabuta qoyurlar; onun dediyinə əməl edərək bir əlini tabutdan kənara çıxarırlar və ovcuna torpaq tökürlər:

*Şah əmr vermişdi ki, tabutdan
Onun bir əlini kənara çıxarsınlar,
Onun əlinə boş torpaq töksünlər. [7, s.603]*

Azərbaycan nağıllarında bu məqam müxtəlif şəkillərdə yer alır. Məsələn, “İskəndər Zülqərneyn” nağılında deyilir: “... Amma qəribə bir möcüzə oldu. Ölünün (İskəndərin – X.M.) qolunu nə qədər tabutun içinə qoyurdularsa, yenə qolu tabutdan eşiyə çıxırdı, ovucu da açıq qalmışdı. Bu işə hamı məəttəl qalmışdı. Axırda gedib əhvalatı İskəndərə zülmət dünyasının yolunu görsədən qocaya dedilər. Qoca dedi: “Oğlum, gedin onun ovcuna bir xışma torpax tökün. Onun gözü torpaxdan doymayıbdı... Bəli, qoca dediyi kimi gəlib yerdən bir xışma torpax götürdülər. Torpağı meyidin ovcuna tökən kimi ovuc yumuldu, qol da çəkildi tabutun içinə” [3, s.142-143]. Başqa bir xalq nağılında isə bu, Nizamidəki kimi verilir: “(İskəndər) vəsiyyətini eliyir. Deyir ki, mənə basdıranda əlimin birini açığa şəkildə qoyun çöldə. Bilən, qanan biləjəydi əlim niyə açıxdı. Qanmıyan deyəjəhdi ki, İsgəndər deyir ki, mən getdim, dünya qaldı. Qanan da deyəjəh ki, İsgəndər deyir mən dünyadan əliboş getdim, apardığım beş metrə kəfən oldu. Heylə də eliyillər, kəsəsi” [5, s.194].

Nizami İskəndərin dünyapərəstliyini, torpaq hərisliyini ölüm səhnəsində onu dəfn etməyə aparan carçıların dili ilə aşağıdakı kimi yekunlaşdırır və sanki yenə dövrünün hökmdarlarına ibrət dərsi verir:

*Dünyanın yeddi ölkəsinin hakimi
Şahlardan yalnız və yalnız bu bir adam [İskəndər] idi ki,
Dünyanın hər xəzinəsindən yük bağladı,
Əlində torpaqdan başqa heç bir şey yoxdur,
Siz də dünyadan köçəndə
Bu torpaq diyarından [dünyadan] bir ovuc
qara torpaq aparacaqsınız. [7, s.603]*

Nəticə / Conclusion

Beləliklə, nümunələrdən də göründüyü kimi, Nizami “İskəndərnamə” poemasında baş qəhrəmanın bədii obrazını yaradarkən xalq yaradıcılığından geniş istifadə etmişdir. Bu istifadə isə sadəcə olaraq İskəndərlə bağlı rəvayət və nağıl süjetlərini əsərə gətirmək xatirinə deyildi. Şairin xalq nağıllarına müraciəti müxtəlif poetik məqsədlərə xidmət edirdi. Belə ki, Nizami bu nağıl süjetlərini öz poemasına gətirməklə həm onlardan çıxan hikmətli-ibrətamiz fikirləri daha inandırıcı və təsirli şəkildə verməyə, həm də qəhrəmanının bədii obrazını bütün detalları ilə yaratmağa nail olmuşdur. O da danılmaz faktdır ki, Nizami yunan, rum və ərəb rəvayətləri ilə yanaşı, öz xalqının zəngin şifahi ədəbiyyat nümunələrindən də bəhrələnmişdir. Bu isə müəllifə İskəndərlə bağlı müxtəlif məqamlara həmin örnəklər vasitəsilə yeni-yeni çalarlar qatmağa, mövzunu daha geniş və əhatəli verməyə imkan vermişdir.

Ədəbiyyat / References

1. Abbasov Ə. Nizami Gəncəvinin İskəndərnamə poeması. Bakı: Azərbaycan SSR EA Nəşriyyatı, 1966
2. Azadə R. Nizami Gəncəvi (həyatı və sənəti). Bakı, Elm, 1979
3. Azərbaycan nağılları. Beş cildə, V cild. Bakı, Şərq-Qərb, 2005
4. Cəfər Ə. İzahlar // İskəndərnamə. İqbalnamə. Bakı, Lider nəşriyyatı, 2004.
5. Qarabağ: folklor da bir tarixdir. I kitab (Ağdam, Füzuli, Ağcabədi, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı, Laçın və Kəlbəcər rayonlarından toplanmış folklor örnəkləri). Bakı, Elm və təhsil, 2012.
6. Qasımova A. Cahiliyyət ərəblərinin əqli-mənəvi durumu. Bakı, Elm, 2007
7. Nizami. İskəndərnamə. Filoloji tərcümə (Şərəfnamə. Tərcümə edəni: Qəzənfər Əliyev; İqbalnamə. Tərcümə edəni: Vaqif Aslanov). Bakı, Elm, 1983.
8. Nizami əsərlərinin el variantları. Bakı, Azərnəşr, 1941.
9. Paşayev S. Nizami və xalq əfsanələri. Bakı, Gənclik, 1983.
10. Rüstəməzadə İ. Azərbaycan nağıllarının süjet göstəricisi. Bakı, Elm və təhsil, 2013.

**Поэма Низами Гянджеви «Искендернаме»
в контексте азербайджанских сказок**

Ханум Мирзоева

Доктор философии по филологии

Институт фольклора НАНА. Азербайджан.

E-mail: xanim102@mail.ru

Резюме. Низами Гянджеви (1141–1209) пользовался как письменными источниками, так и народной литературой, чтобы возродить все особенности образа, который он создал при написании поэмы «Искендернаме». Сказки занимают особое место среди образцов народной литературы, которыми пользовался поэт. Отмечается, что в сборнике «Народные варианты произведений Низами» (собранные Х.Ализаде, М.Тахмасиб) 32 сказки, из них 24 – об Александре. Особо подчеркивается, что большинство этих сказок позже были созданы под влиянием поэмы Низами Гянджеви «Искендернаме». В статье сравнивается три сюжета азербайджанских сказок («Рог Александра», «Александр в том мире», «Жадный до земли») с соответствующими главами поэмы «Искендернаме» и отмечается, что на их основе комплексно создавался художественный образ главного героя. Отмечается, что Низами Гянджеви в поэме сумел более убедительно и эффектно передать свои наставляющие мысли посредством этих сказок.

Ключевые слова: Низами Гянджеви, «Искендернаме», поэма, судьба, мотив